



TUNUS'TA TURİZMİN BUGÜNKÜ DURUMU VE ETKİLERİ

Füsun SOYKAN

RESUMÉ

l'Etat Actuel du Tourisme en Tunisie et ses Conséquences

La Tunisie est un pays méditerranéen où le tourisme a existé depuis un quart de siècle. Le nombre d'hôtels touristiques de 74 en 1962, a de nos jours multiplié de 6.8 fois. En outre la capacité d'hébergement en lits a augmenté de 28.5 fois, les entrées des non-résidents de 60.6 fois et les recettes en devises touristiques de 422.9 fois.

La Tunisie en 1990 a accueilli 3.3 millions de touristes et parmi eux les allemands, les français, les anglais, les italiens, les libyens etc. occupent les premières places. Les recettes touristiques (en 1990 833.3 millions de dinars tunisiens) occupent une importante place parmi les produits d'exportation des biens et des services de la Tunisie: soit 31.7 % en 1988 et 17.7 % en 1990. D'autre part, les devises touristiques couvrent près de la moitié du déficit de la balance commerciale de la Tunisie.

Le tourisme tunisien est un tourisme balnéaire. Le littoral oriental du pays occupe aujourd'hui 93 % de la capacité d'hébergement en lits, 95 % des nuitées touristiques et 84 % des arrivées des non-résidents. Mais cette concentration linéaire sur le littoral cause un déséquilibre entre les régions centrales, septentrionales et méridionales. C'est pourquoi, pour étendre le tourisme aux autres régions et saisons, pour attirer beaucoup plus de touristes, de nouvelles formes touristiques ont commencé à se réaliser: le tourisme saharien, culturel, thermal, de golf, de chasse et d'affaires et de congrès.

Le tourisme en Tunisie a priori, a un impact direct et indirect sur l'économie (les recettes en devises, les emplois touristiques, l'apport aux autres secteurs etc.), est une activité urbanisante (sur plan démographique, socio-professionnel, morpho-spatial). Par contre a des incidences négatives

sur l'environnement physique (la degradation des littorals, l'extention des zones touristiques au depens de l'espace agricole, la forte consommation d'eau et sa pollution etc.) et des incidences négatives sur la structure sociale: l'inflation estivale, l'effet-démonstration, l'exode rural, les problèmes sociaux, augmentation du constrate entre les zones touristiques et le reste des villes...

Tunus'ta Turizmin Bugünkü Durumu

Temel karakteristikler

Akdeniz Havzası'nın güneyinde, Afrika Kıtası'nın kuzey kıyılarında yer alan Tunus, 164.000 km² lik yüzölçümü ve 8 milyonluk nüfusu ile küçük bir ülkedir.

Tunus'ta turizmin doğuşu 1960'lı yıllara rastlar. Tunus'un 1956 yılında Fransız protektorasından bağımsızlığa geçişini izleyen ilk yıllarda konaklama kapasitesi 3800 yatak, gelen turist sayısı da yaklaşık 35.000 kişi idi. Gerçek bir turistik patlamanın 1969 yılından itibaren başladığı ve yabancı sermayenin (Avrupa ülkelerinden ve petro-dolar fnansıyla) Tunus turizmine girdiği görülür. Öte yandan devletin 1960'lı yıllardaki öncülüğü ve doğrudan girişimleri gitgide azalarak, yerini özel sektöre devreder. Bugün Tunus turistik işletmelerinin % 15'i yabancı sermayeli, % 10'u devlet, % 75'i özeldir (JEDIDI,1990). Ancak yine de devlet,mali teşvikler, vergi avantajları, banka kredileri, amenajman ve altyapı planlarıyla özel sektörü desteklemektedir. Ayrıca, turistik bölgelerdeki arsa spekülasyonlarını önlemek üzere 1973'de Turistik Emlak Ajansı'nı yaratmış, 1969'dan itibaren turizmci-otelci yetiştiren meslek okulları açmış ve turistik promosyon programını geliştirmiştir (SMAOUI, 1987).

Tunus'ta turizmin gelişmesini etkileyen faktörlerin başında coğrafi konumu (Avrupa'ya yakınlığın büyük avantajı), ikliminin ve kıyı özelliklerinin deniz turizmine uygunluğu, arkeolojik sit ve eserlerin bolluğu ve iyi korunmuş olmasını sayabiliriz. Bunların ötesinde; devletin turizm politikası, uluslararası turistik talebin artması, paket turların şaşırtıcı yayılması, Akdeniz ülkelerinden bazılarının zaman zaman turizmi baltalayan siyasi ve ekonomik koşulları, Tunus turizminin gelişmesine katkıda bulunan diğer etkenler olmuşlardır (SOYKAN, 1994).

Tunus turizmi bugünkü özellikleriyle bir **deniz turizmidir**. Yani kum-güneş-deniz üçlüsünün yarattığı turizm türü egemendir. Bu nedenle kıyılara yoğun talep, turistik amenajmanı zorunlu kılmış, entegre turizm tesisleri belli noktalarda yoğunlaşmıştır: Nabeul-Hammamet, Kuzey Sus, Monastir, Cerbe Adası (ŞEKİL:1). Tunus'un bir başka önemli turistik çekiciliği, Sahra Çölü'dür. Ülkenin güneyinde yer alan ön Sahra çöl sahası, son yıllarda gösterilen çabalarla alt ve üst yapısı geliştirilmiş, turizme açılmıştır (ONTT,1982). Tunus'un deniz turizmine alternatifi olarak ifade edilen "**Sahra Turizmi**"; palmiye-hurma vahaları, kum tepeleri, dağları, şotları, troglodit konutları (özellikle Matmata'da), göçebe ve yarı göçebe kültürlerin ilginç yaşam biçimleri, yöresel el sanatları ve gelenekleriyle bambaşka bir

dünyayı tanıma fırsatı vermektedir (La Gazette de Sud, Sept., 1990). Turizmi başka mevsimlere yaymak ve doluluk oranını arttırmak açısından da Sahara Turizmi, kış ve bahar aylarında ziyaret için optimum koşullar taşıyan çöl, önemli bir turistik çekim alanını haline getirmiştir (Hotel et Travel Book, 1988).

Tunus'ta kültür turizminin boyutları oldukça geniştir. Bir yanda Fenike, Kartaca, Roma, Bizans ve İslam dönemlerine ait sit ve eserlerin zenginliği, öte yanda festival, fuar ve şenliklerin bolluğu, el sanatları, halk dansları ve gastronomisinin ekzotik havası, batılı kültürün dikkatini çekmektedir.

Kongre turizmi, ülkenin Avrupa-Afrika ve Arap dünyası kavşağındaki coğrafi konumu nedeniyle gelişme yolundadır.

Termal turizm, üç merkezde (Korbus, Hammam Burgiba ve Cebel Ust) ulusal düzeyde hizmet vermekte, bunların Türk hamamlarından yola çıkılarak düzenlenmiş modern tesisler oldukları gözlenmektedir.

Av ve golf turizmi, ülkede yeni yeni teşvik ve talep görmeye başlarken, dağ ve kırsal turizm türleri henüz uygulamada değildir.

Tunus'un turistik ulaşım altyapısı, doğu kıyıları üzerinde Bizerte'den Cerbe Adası'na kadar nisbeten yeterlidir (JEDİDİ, 1990). Tüm turistik bölgelerde uluslararası havalimanları (Tunus, Monastir, Sfaks, Cerbe, Tozeur ve inşa halindeki Tabarka) mevcuttur (ŞEKİL:1). Fransa, İtalya ve İspanya'ya deniz ulaşımında turistik seyahat gemileri ve feribotlar çalışmaktadır.

Ülkede turizm sektörü, Turizm ve El Sanatları Bakanlığı'nın himayesi altındadır. Bakanlığa bağlı Ulusal Turizm Ofisi, Ulusal Yüksek Turizm Konseyi, Termalizm Ofisi, Turistik Emlak Ajansı üst düzey kurumları oluştururlar (SAHLI, 1990).

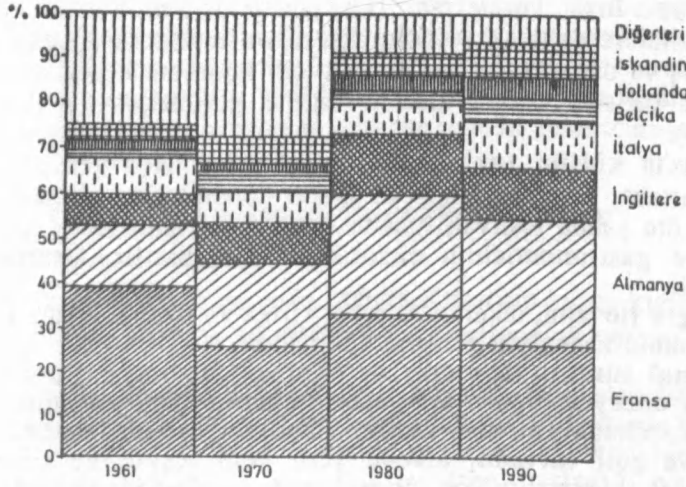
Turizm alanında mesleki formasyon, çeşitli düzeylerde diploma veren turizm ve otelcilik okulları tarafından karşılanmaktadır. Toplam 1640 öğrenci kapasiteli 7 okuldan, yılda 700-800 öğrenci mezun olmaktadır (ONTT, Le VIII eme Plan, 1990).

Turistik talep

Tunus, dünya turizminde önemli bir yer işgal eden Akdeniz Havzası'ndaki uluslararası turizm trafiğinden yaklaşık % 2.5 oranında bir pay almaktadır.

Ülkeye 1990 yılında 3.2 m'yon turist giriş yapmıştır. 1989 yılına göre artış yerine, hafif bir azalma görülmüştür. 1990 yaz mevsimi sonunda başlayan Körfez Krizi'nin etkisine bağlanabilir (ONTT, 1990). Ayrıca turizmin rakamsal gelişimi, bazı yıllarda son derece hızlı, bazı yıllarda duraklama ve düşüşlerle bugüne ulaşmıştır (SOYKAN, 1994).

Yabancı turistlerin milliyetlerine göre dağılımında, Avrupalılar arasında 1990 yılına kadar ilk sırada yer alan Fransızlar, bu yılda yerini Almanlara bırakmıştır. Almanlar ülkeye 1990 yılında giriş yapan yabancı turistlerin % 15'ini, Avrupalıların da % 28'ini oluşturmaktadır. Aynı yıl, ikinci sırada Fransızlar (toplam yabancı turistlerin % 14.2'si), arkasından İngiliz, İtalyan ve Hollandalılar gelmiştir (GRAFİK: 1).



Grafik 1 : Tunus'a turist gönderen başlıca Avrupa ülkeleri.

Tunus turizmde Avrupalı turistlerin % 53.2 oranındaki ağırlığını, ikinci olarak Mağrip ülkelerinden gelenler (% 43) izlemektedir. Genel sıralamada Almanların da önüne geçerek ilk sıraya yerleşen Libyalı turistler (toplam turist girişinin % 25'i), aslında Tunus'a ticaret amacıyla günübirliğine gelenlerdir (CAZES, 1983). Nitekim Libyalı turistlerin ancak 1/3'ünün gecelediği ve kişi başına yıllık kalış süresinin ortalama 1 günü bile bulmadığı istatistiklerden anlaşılmaktadır (ONTT,1990).

Ülkede milliyete göre kalış süresinde, ortalama 19.1 gün ile Lüksemburglular başta gelmekte, onları Almanlar (13.6 gün) izlemektedir (GRAFİK: 2).

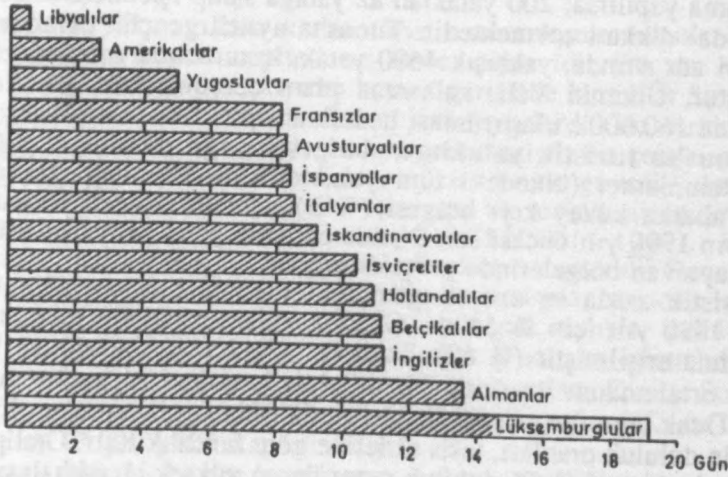
GRAFİK: 2' de de görüldüğü gibi Avrupalıların Tunus'ta kalış süresi oldukça uzundur. Geceleme sayısı bakımından yine bu kıta turistlerinin üstünlüğü (ülkedeki 18.8 milyon geceleminin % 94.6'sı) açıkça bellidir.

Tunus'ta turistlerin turistik bölgelere göre dağılımında doğu kıyı zonunun yüksek oranda kullanımı hemen göze çarpmaktadır. Yani, Tunus-Zaguan, Nabeul-Hammamet, Sus-Kayrevan, Cerbe-Zarzis başlıca tercih edilen turistik bölgelerdir. Bu Akdeniz kıyılarında konaklayan turistler, ülkede konaklayan tüm turistlerin % 84.3'ünü meydana getirmektedir. Kuzey kıyı bölgesi Bizerte-Tabarka, turist konaklamasından henüz % 1.2 oranında pay alırken, güneyde Sahra Turizmine açık Gafsa -Tozeur bölgesi % 14.5 oranıyla doğu kıyılarından sonra ikinci en fazla konaklanılan bölge olmaktadır (ŞEKİL: 2).

Tunus'ta turistik mevsimler içinde Nisan-Ekim ayları arasındaki yüksek ve orta sezon, ülkeye tüm turist girişlerinin % 66.6 sını toplamaktadır. En fazla talep gören ay Ağustos (yıllık turist girişlerinin % 13'ü) en az ise Ocak (% 4.4)' tır. Tunus ikliminin bir avantajı olarak

Tunus'ta Turizmin Bugünkü Durumu Ve Etkileri

mevsimlerarası sıcaklık farkının fazla olmaması, kıyı-deniz turizminin yanında Sahra Turizminin varlığı, aylara göre turist sayısının dağılımında anormal bir değişikliğin ortaya çıkmasını engellemektedir. Sözgelimi Nabeul-Hammamet bölgesine turistlerin % 34'ü yaz aylarında geliyorken, bu oran kış aylarında % 12.5'e inmektedir. Hatta Gafsa-Tozeur bölgesinde bu oranlar arasındaki fark daha da azdır: % 30.6 ve % 14.6.



Grafik 2 : Tunus'ta milliyete göre ortalama kalış süresi (1990).

Ülkeye gelen turistlerin motivasyonlarına göre dağılışı incelendiğinde; deniz-kıyı turizmi için gelenler % 91.3, kent ziyareti amacıyla gelenler % 5.4 ve Tunus'ta bir gezi yapmak düşüncesiyle gelenlerin de % 3.3 oranında oldukları görülür. Tunus Turizm Ofisi'nin 1990 yılında yabancı turistlere uyguladığı bir anketin sonuçlarına göre (ONTT, Rappört, 1990) ; turistlerin % 88'i burada tatil geçirmekten memnun kalmış, bununla birlikte % 50'si animasyon faaliyetlerini, % 28.4'ü plajları kirli ve kentsel turistik donatımları yetersiz bulmuştur.

Turistlerin Tunus'a ulaşımında, havayoluyla gelenler % 57.1 olup, bunu karayoluyla gelenler (% 40.8) izlemekte, deniz yolu önemsiz bir pay taşımaktadır (% 2.1). Havayo'nu en çok Avrupalılar (% 90'ı) kullanırken, mağripli turistlerin hemen epsi (% 98) karayolunu seçmektedirler. Deniz yolunu ise en fazla Fransız, İtalyan ve Almanlar tercih etmektedir.

Tunusluların yurtdışına çıkışları (1990 yılında toplam nüfusun % 21'i) daha çok bazı ülkelere çalışmak için gidiş amacını taşımakta, ancak % 5-10'luk bir kesim dış turizme katılmaktadır. Nitekim yurtdışına çıkanların varış ülkeleri, işçilerin ağırlığını hissettirmektedir: % 59'unun Libya'ya, % 16.1'inin Fransa'ya, % 8.4'ünün Cezayir'e, % 5.8'inin İtalya'ya.. gitmesi gibi. Tunusluların iç turizmde başkente en yakın olan Tunus-Zaguan bölgesini çoğunlukla seçtikleri (% 31'i) ve deniz-kıyı turizmi yapmayı amaçladıkları görülmektedir.

Turistik arz

Tunus'un 1990 yılına göre konaklama kapasitesi 508 turistik tesiste 116.534 yataktır. Tesislerin kategoriye göre ayrımında; oteller % 81.5'i, tatil köyleri % 10'u, aile pansiyonları % 0.8'i, sınıflandırılmamış tesisler ise % 7.7'yi oluşturmaktadır. Oteller arasında yatak sayısı en fazla olanı 3 yıldızlı otellerdir (tüm yatakların % 47'si). Tesislerin yatak sayısını göz önüne alarak bir gruplama yapılırsa; 200 yataktan az yatağa sahip işletmelerin çokluğu (% 70 oranında) dikkati çekmektedir. Tunus'ta ayrıca gençlik evleri ve gençlik merkezleri adı altında, yaklaşık 4600 yatak, iç turizmde gençlerin hizmetine sunulmuştur. Ülkenin VIII. kalkınma planı çerçevesinde, yatak sayısının 1996 yılında 160.000'e ulaştırılması hedeflenmiştir.

Tunus'ta turistik yatakların bölgesel dağılımında en yoğun bölge Nabeul-Hammamet (ülkedeki tüm yatakların % 28'i)'tir. En geride ise Bizerte-Tabarka kuzey kıyı bölgesi (% 3) yer almaktadır. Ülkede turistik yatırımların 1990 yılı öncesi son 5 yılda en fazla gelişimi Nabeul-Hammamet ve Sus-Kayrevan bölgelerinde gerçekleşmiştir.

Turistik arzda en önemli göstergelerden biri sayılan doluluk oranı, Tunus'ta 1990 yılı için % 54'tür. Geçmiş yıllar içerisinde en yüksek orana 1988 yılında erişilmiştir (% 62). Turistik bölgeler arasında doğu kıyı zonu, bu genel ortalamanın üzerinde bir doluluk yaşarken, aylardan Ağustos en yüksek, Ocak ayı da en düşük doluluğa sahne olmaktadır. Konaklama tesislerinin doluluk oranları, tesis türlerine göre farklılık taşır. Oteller arasında 4 yıldızlı olanlarının % 66 doluluk oranı ile en yüksek, 1 yıldızlı otellerin de % 34.4 oranıyla en düşük kapasitede çalıştıkları gözlenir.

Genel turistik düzenlemeler

Son 25 yıldan beri hızlı bir büyüme sürecine giren Tunus turizmi, bugün ülke ekonomisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Bu gelişme, birçok olumlu etkiler yaratırken, bazı sorunları da beraberinde taşımaktadır. Nitekim, çevrenin önemli tahrip edici ajanlarından biri sayılan turizm karşısında, ülkede turistik amenajmanın çatisını kurmanın ve uygulamanın nasıl yapılacağı konusu, büyük bir soru işaretidir (CHAPOUTOT, 1990).

Tunus'ta devletin turistik amenajman, altyapı plan ve programlarını geliştirmeye başlaması, ilgili kurumların yaratılmasıyla ortaya çıkmıştır. 1965 yılında Turizm ve Termalizm Genel Komisyonu'nun ardından 1969'da Turizm ve Bölge Düzenleme Bakanlığı kurularak bu işlere girilmiş (BELHEDI, 1989), daha sonra 1973 yılında Turistik Emlak Ajansı, turistik bölgelerde arazi spekülasyonunu önlemeyi amaçlayan çalışmalarına başlamıştır. Bu ajans, bir taraftan projelere arazi sağlarken, diğer taraftan da altyapı programları ve turistik zonların (bölgelerin) amenajmanını gerçekleştirme görevini üstlenmiştir (SAHLI, 1990). Böylece devletin amenajman politikası 1973 yılından itibaren şu konularda belirginleşiyordu: ülkede ilk 5 turistik zonun yaratılması, fiziki kaynakların rasyonel kullanımı, doğal ve beşeri çevreyi koruma (SMAOUI, 1987). Bütün bu çalışmaların devamında, turistik yatırımlara uygulanacak ayrıcalıkların tesbit edip sunmak,

turizmi ülkenin her tarafına yaymak ve kontrollü gelişmesini sağlamak üzere 3 kategoride zonlamaya gidilmiştir:

a. Klasik zonlar: Kuzey Tunus, Güney Tunus, Merkezi Tunus, Hammamet, Nabeul, Sus, Cerbe, Zarzis, Monastir, Dikila.

b. Desantralize zonlar: Mehdiye, Ain-Draham, Tabarka, Kerkennah adaları

c. Sahra zonu: Gafsa, Tozeur, Kebili, Tatahuin, Gabes ve Mednin (SAHLI, 1990).

Tunus'ta yakın yıllara kadar turistik amenajman, deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı, denize cepheli ve lineer tipte idi. Bu tür amenajman uyarınca turistik donatılar, kıyının hemen gerisinde kumullar üzerinde, yani kıyı ekosisteminin en hassas kısmına yerleşiyorlardı. Bu durumda lineer turistik amenajman, uzun vadede turizm gelişmesiyle bir çelişki yarattı. Öte yandan kıyıya paralel kurulan tesisler, halkın denize gireceği alanlarını son derece kısıtlar oldular. Sonuçta, ülke için yeni bir turistik amenajman modeli düşünüldü : entegre nükleer model (BELHEDI, 1989). Bu model çerçevesinde, Kuzey Sus ve Tabarka merkezleri düzenlendi. Genel planlama şeması; tesisler arasında ve halk için geniş yeşil alanlar, kıyıda iç kısımlara doğru yayılan seyrek dokuda az katlı yapılaşma, ticaret, kültür, spor ve eğlence birimlerinin yer aldığı bir donatım. Tunus'ta işletmede olan en büyük turistik proje, entegre nükleer modelin öncüsü, Kuzey Sus Porte el Kantoui'dir. İlk üniteleri 1979 yılında açılan proje 307 ha'lık alanda kurulmuş ve 13.000 yatak kapasitelidir.

Tunus turizmi, bugün hala kıyıya bağımlı özelliğini koruyor. Öyle ki Nabeul-Hammamet zonunda kıyı boyunca 30 km lik uzunluğa karşılık 3 km'lik bir genişlik, yine Kuzey Sus'ta 23 km lik bir uzunluk ve 2 km lik bir genişlik kaplarcasına.

Son yıllara kadar kıyı turizminin bir parçasını, turların bir bölümünü oluşturan Sahra Turizmi, 1978 yılında Tozeur-Nefta havaalanının hizmete girmesiyle, güney çöl sahasına direkt ulaşımı mümkün kılmıştır. Böylece Tozeur, Nefta ve Duz yerleşimlerinde karayolu, içme suyu, elektrik, haberleşme ve otel yapımı çalışmalarına hız verilmiştir.

Tunus'ta amenajmanı yapılmış kamping alanları Nabeul-Hammamet çevresinde bulunmakta, ayrıca güneyde Sahra Turizmi bölgesinde çadırda konaklama, bu turizm türünün ayrılmaz bir parçası olarak turistlerce yerine getirilmektedir (Hôtel et Travel Book, 1988).

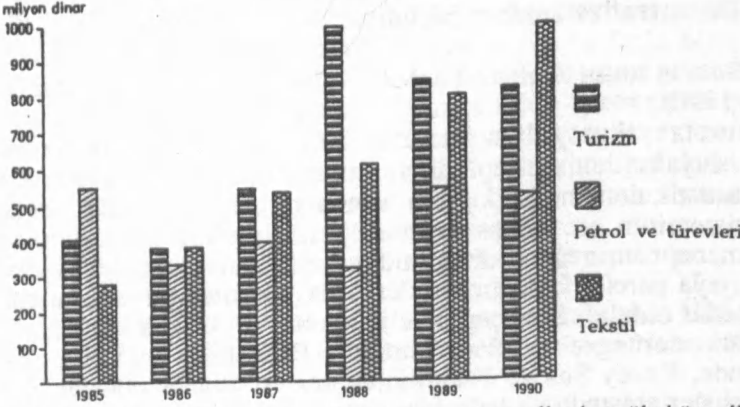
Tunus'ta Turizmin Etkileri

Turizmin ekonomi üzerindeki etkisi

Doğrudan etki

Tunus ekonomisinin motoru, ülkenin döviz sağlayıcı tek sektörü şeklinde nitelenen turizm; 1990 yılında 833.3 milyon dinar (1 Tunus Dinarı yaklaşık 1 Amerikan Doları'dır) gelir getirmiştir.

Turizm, Tunus dış ticaret ürünlerinin başında gelmektedir(GRAFİK: 3). Son yıllarda zaman zaman, petrol ve türevleri ile tekstilin önüne geçen turizm; tüm ihracat ürünlerinden elde edilen gelirin % 17.7'sini sağlamıştır.



Grafik 3 : Tunus ihracat ürünlerinden bazılarının son yıllarda sağladığı gelir.

Ülkenin turizm gelirleri 1990 yılında ticaret dengesindeki açığın % 47.2'sini örtmüştür. Son 20 yıl içerisindeki bazı yıllarda, açığın hemen hemen hepsinin turizm yoluyla kapatıldığı da olmuştur: 1972'de % 95.2, 1988'de % 97.2 (ONTT, Le Tourisme Tunisien en chiffres, 1990).

Tunus'ta 1990 yılında turizm sektörünün yatırımları 118 milyon dinar olarak gerçekleşmiştir.

Tunus'ta turizm, dolaylı ve dolaysız yoldan birçok iş sahası yaratmıştır. 1989 yılına göre ülkede 43.000 kişi doğrudan bu sektörde çalışmakta, dolaylı işlerde çalışan 150.000 kişi eklendiğinde de, toplam 193.000 kişinin turizmden hayatını kazandığı anlaşılmaktadır (Info-Touristique, Mars 1991). Bu da demektir ki; ülkedeki aktif nüfusun % 8.2'si, hizmetler sektöründe çalışanların % 25'i turizm alanında faaliyet göstermektedir. Bir başka yaklaşımla; 193.000 turizm personelinin 5'er kişilik bir aileye baktığını düşünürsek, yaklaşık 1 milyon Tunuslu'nun (toplam nüfusun 1/8'i) turizmden geçindiği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Tunus turizminin deniz ve kıyıya dayalı oluşu, bazı işleri mevsimlik yapmaktadır. ONTT'nin verilerine göre ülkedeki turizmle ilgili işlerin 2/3'si süreklidir. Bu yüzden Tunus'ta yeni turizm türlerini uygulamak ve tüm seneye yaymak, işlerin devamlılığı açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Tunus VIII Kalkınma Planı uyarınca, bu plan dönemi boyunca doğrudan 55.000 iş daha yaratılması öngörülmüştür.

Turizmle doğrudan bağlantılı işlerin turistik bölgelere dağılışında Nabeul-Hammamet bölgesi, 12.882 kişilik iş kapasitesi (çalışanların % 27.6'sı) ile başta gelmektedir (ŞEKİL: 2). Hatta Hammamet'de aktif nüfusun % 60'ı turizm alanında çalışmaktadır (SETHOM, 1987).

Ülkede turizm personelinin niteliksel düzeyi genellikle yetersizdir. Otel görevlilerinin ancak 1/5'i mesleki formasyona sahiptir. İşlerin

mevsimlik karakteri ve diğer otellerdeki cazip olanaklar, personelin değişkenliğine (Sözgelimi Nabeul-Hammamet bölgesinde çalışanların yalnızca % 5'inin 7 seneden fazla aynı işte kaldıkları saptanmıştır) yol açmakta, bu da servis kalitesini düşürmektedir (SETHOM, 1987).

Dolaylı etki

Turizm, ekonominin birçok sektörü üzerinde dolaylı etkilerde bulunabilmektedir. Başta finans, ulaşım ve haberleşme, sanayi, tarım, balıkçılık, ticaret ve el sanatlarındaki dolaylı ve ek işler, doğrudan işlerden 3-4 kat daha fazla bir potansiyel yaratmaktadır. Ayrıca turistik tesislerin yapımı, donatımı ve amenajman çalışmalarında çok sayıda elemana ihtiyaç duyulması, inşaat sektörüne de devamlı bir dinamizm kazandırmaktadır. Tunus'ta turizmin gelişimine bağlı olarak, onun itici gücüyle çok sayıda iş sahasının ortaya çıkması, ülke ekonomisine de önemli bir katkı sağlamaktadır. Nabeul ve Hammamet'de olduğu gibi, el sanatları atölyeleri, halı satış mağazaları, seramik, bakır ve ağaçtan yapılmış hediyelik eşya satan butikler, cafeler, gece klüplerinin hepsi turiste yönelik olarak yer almışlardır. Turizmden bu denli kazanç sağlamayı uman Tunuslulara karşın, turistleri rahatsız eden satıcılar, işsiz gençlerin turistlere karşı banal tavırları, sahte rehberler vb. konularda, turizmin çarpık ve olumsuz etkileri de net ve açık biçimde gözler önüne serilmektedir (SETHOM, 1987).

Turizmin bölgesel ve kentleştirici etkisi

Bilindiği gibi turizm, yer aldığı bölgede birtakım alansal, ekonomik, sosyal ve kentleştirici etkilere neden olmakta, diğer sektörlerde bir dinamizm yaratmaktadır. Daha önce de açıklandığı gibi, Tunus'un doğu kıyı zone, turizmin tüm göstergelerine göre en yüksek yoğunluğa sahiptir. Bu kıyı zonunda -Nabeul' den Cerbe adasına kadar- turizmin gelişmişliği yanında, nüfus, altyapı, kentleşme, sanayi ve tarım yönünden de ülkenin kuzey, güney ve iç bölgelerine oranla belirli bir üstünlük söz konusudur.

Tunus turizminin deniz ve kıyıya dayalı oluşu, turistik kuruluşları da deniz kenarına çekmiştir. Uluslararası turizm organizatörlerinin tur programlarında baş yeri işgal eden dört büyük kıyı zone; denize cepheli, iç kısma doğru genişliği 2-3 km yi geçmeyen ve şimdye kadar gerçekleşen turistik yatırımların % 90'ının yer aldığı geniş bir bölge meydana getirmiştir. 1973 yılından itibaren öncelikli turizm bölgeleri olarak ilan edilip, devletin politik seçimi haline gelen bu kıyılar, son yıllarda da önemini korumaktadır. 1987 yılında Sahra Turizmi'ni geliştirme çerçevesinde alınan kararlar doğrultusunda, kıyı dışında bir iç bölge olarak Gafsa-Tozeur bölgesinde yatırımlar artmaya başlamıştır. Kıyı bölgeleri arasında en az tercih edilen ülkenin kuzeyindeki Bizerte-Tabarka bölgesinin son on yıldır yeterli yatırımcıyı çekemediği, ancak yapımı süren Montazah Tabarka entegre turizm projesi tamamlandığında, bölgenin yeni bir çekim alanı oluşturacağı öne sürülmektedir (SAHLI, 1990).

Kıscacası Tunus'ta turizm, önceleri birbirine yakın birkaç kıyı bölgesinin gelişmesine yol açarak, bölgelerarası dengesizliği yaratmıştır. Günümüzde kuzey kıyıları ve güneydeki Sahra bölgesinin kalkındırılmasında yine turizme başvurulmaktadır.

Tunus'ta turizmin kentleştirici etkisini güçlü biçimde, en çarpıcı örnekleriyle bulmak mümkündür. Sözelimi kıyı yerleşmelerinde hızlı nüfus artışı, ülkenin genel ortalamasının (% 2.5) hayli üstündedir : Hammamet' te 1966-1984 yılları arasında yıllık ortalama artış % 5, Hum es Suk (Cerbe adası) da % 7 gibi (JEDIDI, 1990). Bir başka demografik sonuç; iç bölgelerden turistik kıyı merkezlerine olan göçtür. Tarım ve kırsallığın belirlediği iç kısımlar, birkaç idari merkez ve çok az sayıdaki sanayi kuruluşuyla sınırlanmıştır. Buralarda nüfusun yoksulluğu beraberinde göçü, hatta toptan göçü getirmiş, böylece terkedilmiş ıssız yerler doğmuştur. Ülkenin kuzey batısı (özellikle El Kef ili), merkezi batı ve güney Tunus, başlıca nüfus kaybeden bölgelerdir (SETHOM, 1987). Bu konuda bir diğer ilginç durum ise; bazı Tunusluların fabrika işçisi olmak ya da otellerde çalışmak üzere memleketlerindeki verimli toprakları veya balıkçılığı bırakıp, göç etmeleridir. Nitekim turistik Sus kenti kuzeyindeki Şot Meryem'in sulamalı tarımsal toprakları, turizm sektöründe çalışmak üzere terkedilmiş, bu yerlere komşu yerleşmelerden gelip yerleşmiştir (CAZES, 1983). Buna benzer durumlara, turizmin çekiciliğine kapılarak yapılan göçlere, Hammamet yakınlarında da rastlanılmaktadır.

Turizm, yer aldığı bir merkezde çalışanların mesleklere göre dağılımını etkilemektedir. Çünkü turizmle ilgili doğrudan ve dolaylı işler, birçok yeni iş sahası yaratmaktadır. Tunus'ta turistik kentlerden Hum es Suk'ta, Monastir'de ve Nefta'da mesleği tarım dışında olanların oranı % 30'u bulmaktadır.

Turizm bir kentin morfo-alansal yapısı üzerinde de değiştirici bir etkiye sahiptir. Gerek kentiçi ve gerekse kent çevresi, turizme uyumlu bir gelişme kaydetmek zorundadır. Kentsel kullanım alanı, turizm aktiviteleriyle yeni bir yapılanma kazanmakta, turiste yönelik donatımlar kentin fizyonomisini değiştirmektedir. Şüphesiz, yöre mimarisine uymayan, kıyıda bir beton duvar şeklinde yükselen birbirine bitişik çok katlı binalar, hem görsel kaliteyi bozmakta hem de tahribata yol açmaktadır.

Turizmin çevre üzerindeki etkisi

Turistik yapılaşmanın kıyı zonunu tehdidi

Tunus turizmi için deniz, kıyılarda yatırım yapmanın tek ve en önemli kaynağıdır. 1970'li yıllarda yabancı sermayenin ve güçlü tur operatörlerinin Tunus'a girmesiyle, dünya turizminin dev isimleri(Club Méditerranée, Vacances 2000, Euro 7, Air Tour, Touropa, Neckermann and Reisen vb) yabancı turistleri bu ülkede belli merkezlere yönlendirmişler ve kendi özel tesislerini de buralarda kurmuşlardır (SETHOM, 1987).

Yaklaşık 1300 km uzunluğundaki Tunus kıyılarının 485 km si kumlu plajlardan (Bizerte, Tunus, Hammamet ve Gabes körfezleri plajları ile Cerbe

adası plajları) meydana gelmiştir. Tunus plajlarına güncel kumların katkısı sınırlıdır ve kumların % 80'i bugünden daha iyi beslenme koşullarının yaşandığı bir dönemin (5-6 bin yıl önce) mirasidirlar ve kolayca yer değiştirebilen, dayanıksız bir yapıdadırlar (PASKOFF, 1987). Bu yüzden Tunus körfezi ve Cerbe-Zarzis bölgesi plajlarında, morfo-sedimanter dengenin bozulmasıyla ortaya çıkan erozyon problemine sıkça rastlanmaktadır. Deniz seviyesinin yükselmesi (yılıda 1-2 mm), liman, altyapı ve amenajman çalışmaları (dalgakıranlar, duvarlar), barajlar ve en önemlisi oteller kıyı erozyonunun oluşmasında büyük etkiye sahiptirler. Otellerin yapımında kullanılmak üzere plajlardan kum ve çakıl çıkarımı, kıyıların tahribatına yol açmış (Cerbe adası örneğindeki gibi), tesislerin ve donatılarının (havuz, bahçe, bungalov, yol) "ayaklar suda" modasına uyularak bizzat kıyı kumulunun üzerinde inşa edilmesi, kimi yerde plajların son derece gerilemesini ve incelmelerini beraberinde getirmiştir. Ayrıca bloklar halinde kıyıları tekeline alan yapılaşmalar yüzünden denize girecek yer bulamayan halk, bazı noktalarda anarşik girişlerle kumların doğal dengesini bozmuştur. Bu nedenlerle gelişen erozyonu önleyebilmek için, buralardan kum alımının durdurulması, henüz el değmemiş olanlarının korunmaya alınması, bozulanların da yeniden kazanılması tavsiye edilmektedir. Bu amaçla gerekli yerlere siperler dikilmeli veya kumu tesbit edici yüksek boylu bitkiler yetiştirmeli ya da yapay beslemeyle plajların sedimanter açığı kapatılmalıdır. Tabii ki en önemli nokta, kıyı çizgisinin, gerisinde 100 m lik bir kuşak üzerinde hiçbir yapılaşmaya izin verilmemelidir (PASKOFF, 1987).

Tunus kıyılarının erozyon dışında bir diğer problemi, deniz suyunun kirlenmesidir. İnsan sağlığına, denizdeki canlılara ve balıkçılığa büyük zararı dokunan kirlenmede, başlıca degradasyon unsurları; hidrokarbürler, kentsel ve endüstriyel atıklar, plajlar ve otellerden kaynaklanan kirleticilerdir. Bakteriyolojik ve biyolojik kirlenmelerle deniz suyunun kırmızılaşması ve bulanıklığı, kötü kokusu, medüzlerin çoğalması, denizaltı posidonya çayırlarının (plajların sedimanter dengesinde önemli rol oynuyorlar) ölmesi Tunus kıyılarında kaçınılmaz olmaktadır.

Tarım alanlarının elden çıkması

Tunus'ta 1960'lı yıllarda turistik kuruluş başına ortalama 0.5 ha alan düşerken, 1980'li yıllarda bu miktarın 2.0 hektara çıktığı görülmüştür. "Gerçek bir alan savurganı" şeklinde nitelen turizm, birçok otel örneğinde olduğu gibi çok büyük boyutlarda alan tüketimine ulaşmıştır : Monastir-Dkila'da 21 ha, Sahara Beach'de 30 ha, Porte el Kantaoui turistik tesislerinde sadece golf alanı için 80 ha olmak üzere (JEDIDI, 1990).

Turizmin alan üzerindeki bir diğer etkisi ise, tarım topraklarının azalışına yol açmasıdır. Tahminlere göre, Hammamet-Maamoura arasında 2000 ha lık tarımsal alan, turistik tesisler tarafından işgal edilmiştir. Hammamet'te plaja kadar uzanan bahçeler, turizmin yerleşebileceği boş alanların da olmayışı yüzünden tamamıyla turizm sektörünün eline

geçmiştir. Yörede tarım topraklarının aleyhine % 17.5 oranında bir azalma olduğu belirtilmektedir (SETHOM, 1987). Ülkede son derece sınırlı olan sulamalı tarım arazileri (yaklaşık 30 bin ha), özellikle kıyılarda geri dönülemez biçimde taşınıra çevrilerek yok edilmekte, bu da turizmin ne denli büyük bir değişikliğe (toprakların kullanımı, gelir, meslek değişimi vb) yol açtığını göstermektedir.

Şiddetli su tüketimi

Turizm, tatilcilerin ve turistik kuruluşların ihtiyacını karşılamak üzere, suyu son derece çok tüketen bir sektördür. Suyun bazı bölgelerde tarım için de çok gerekli olması, ikisi arasında gerçek bir çatışma yaratmaktadır.

Tunus'ta turizm alanında tüketilen suyun miktarı, toplam ülkesel tüketimin % 6.5'ini meydana getirmektedir. Buna karşılık, Nabeul-Hammamet turistik bölgesinde su kullanımı 1970 yılında o bölgenin toplam değerinin % 46' sı iken 1980'li yılların sonunda % 62'ye yükselmiştir. Tunus'un başlıca tarım bölgelerinden biri de olan bu kesimde, tarım-turizm ikilisinde su tüketimi açısından ciddi bir kriz yaşanmaktadır.

Sosyal problemlerin artışı

Tunus'ta uluslararası turizmin yoğun olduğu zonlarda; enflasyonist savurganlık, mesleki yapının üçüncü sektöre kayması, ticaret ve el sanatlarının çoğalması, turistik tüketimin taklidi gibi konularda toplumun değişim içine girdiği görülmektedir. Komşu Mağrip ülkeleri arasında yabancı isteklerine geleneksel olarak daha açık olan bu ülkede, toplumun zamanla değişmesi ya da bozulma dercesinde olumsuz etkilenmesi doğal bir sonuçtur (CAZES, 1983).

Batı dünyasının gelişmiş ülkelerinin özgür davranışlı turistleri ile Tunuslular arasındaki kontakt, bazen üzücü sosyal problemlere yol açmaktadır. Sözelimi yabancıları taklit ederek normal yaşam seviyesinin üzerinde yaşama isteği, koruyucu arap-müslüman ahlak yapısındaki çöküşler, gençlerin evlerini bırakıp gitmeleri ve çeşitli suçlar... (JEDIDI, 1990).

Sonuç ve Öneriler

Tunus turizmi, 1960'lı yıllarda başlayan büyüme sürecini tamamlayarak olgunluk çağına erişmiştir. Dünden bugüne turizmin ülkeye olumlu katkıları inkar edilemez bir gerçektir. Bunun yanında çevre ve toplumun moral değerleri üzerinde olumsuz etkiler yarattığını da belirtmek gerekir.

Deniz, kum ve güneşini yıllarca Avrupa ülkelerine pazarlayan Tunus, son yıllarda turizmde bir duraganlık dönemine girmiştir. Nitekim yatak sayısının 1988-1990 yılları arasında % 6.2 oranında artış göstermesine karşılık, gelen turist sayısında hafif bir azalma (3.4 milyondan 3.2 milyona), turistik döviz girdisinde bir düşme (1.0 milyar dinardan 833 milyon dinara)

eğilimi vardır. Bazı yıllarda dış ticaret açığının tümünü turizmden karşılamayı başaran Tunus için bu durum endişe vericidir.

Turizm, bilindiği gibi dengesi çok çabuk değişen bir sektördür. Bu hassasiyeti, bulunduğu ülkenin koşullarına bağlı olduğu kadar, dünya bütününde ve turist gönderen ülkelerdeki olaylarla da yakından ilişkilidir. Tunus'a yakın konumdaki Avrupa ülkelerinde baş gösteren ekonomik krizler, yerel sosyal olaylar, politik bunalımlar ve savaşlar gelen turist sayısını her zaman etkilemişlerdir. Ayrıca, Tunus turizminde, turist sayısı ve döviz gelirlerindeki azalışta, ülkenin yabancı tur operatörlerine sıkı sıkıya bağımlı oluşu da büyük rol oynamaktadır. Zira Tunus'un uluslararası pazarlarda yerini koruyabilmesinde her zaman tur operatörleri ve seyahat acentaları ile olan işbirliği yeterli gelmemektedir. Çünkü turistik motivasyonların her geçen gün çeşitlenmesi ve değişmesi, yeni alıcı ülkelerin devreye girmesi, bu alanda şiddetli bir rekabeti beraberinde getirmektedir. İşte ülkenin son yıllarda turizmde yaşadığı durgunluğun bir nedeni de buradan kaynaklanmaktadır. Sözgelimi 80'li yıllardan itibaren hızlı bir gelişme sürecine giren Türkiye turizmi, Akdeniz Havzası'ndaki turistik akımdan önemli bir pay almaya başlamış, Tunus'a ciddi bir rakip olmuştur.

Bütün bu koşullar altında Tunus turizminin mevcut pazarlarını koruması ve arttırması için şu önerileri getirebiliriz(bibliyografyadaki yazarların da görüşlerini ekleyerek) :

-Turistlerin değişen zevkleri karşısında deniz turizmine destek olarak; Sahra, kültür, spor, termal ve kongre turizmi geliştirmelidir.

-Yeni pazarlar bulunmalı (ABD, Japonya ve Arap ülkeleri gibi) ve promosyon eylemi çerçevesinde müşterilerin niteliği iyileştirilmelidir.

-Turistik ürünlerin (konaklama, ulaşım vb) kalitesi yükseltilmelidir.

-Turistik amenajman, altyapı ve çevre programları (başta plajların yok olması ve tarım alanlarının elden çıkmasının önlenmesi, su noksanlığı ve kirliliğine çare bulunması, tarihsel sit ve eserlerin korunması...) geliştirilmelidir.

-Kalifiye turizm personeli yetiştirilmesine önem verilmelidir.

-Animasyon faaliyetleri zenginleştirilmelidir.

Kaynaklar

ATLAS DE TUNISIE. Paris, 1979.

BELHEDI, A.: Espace et société en Tunisie. Développement, organisation et aménagement de l'espace depuis l'indépendance (Livre I, II, III). Tunis, 1989.

CAZES, G.: "Le tourisme international en Thaïlande et en Tunisie. Travaux de l'Institut de Géographie de Reims, 53-54. Reims, 1983.

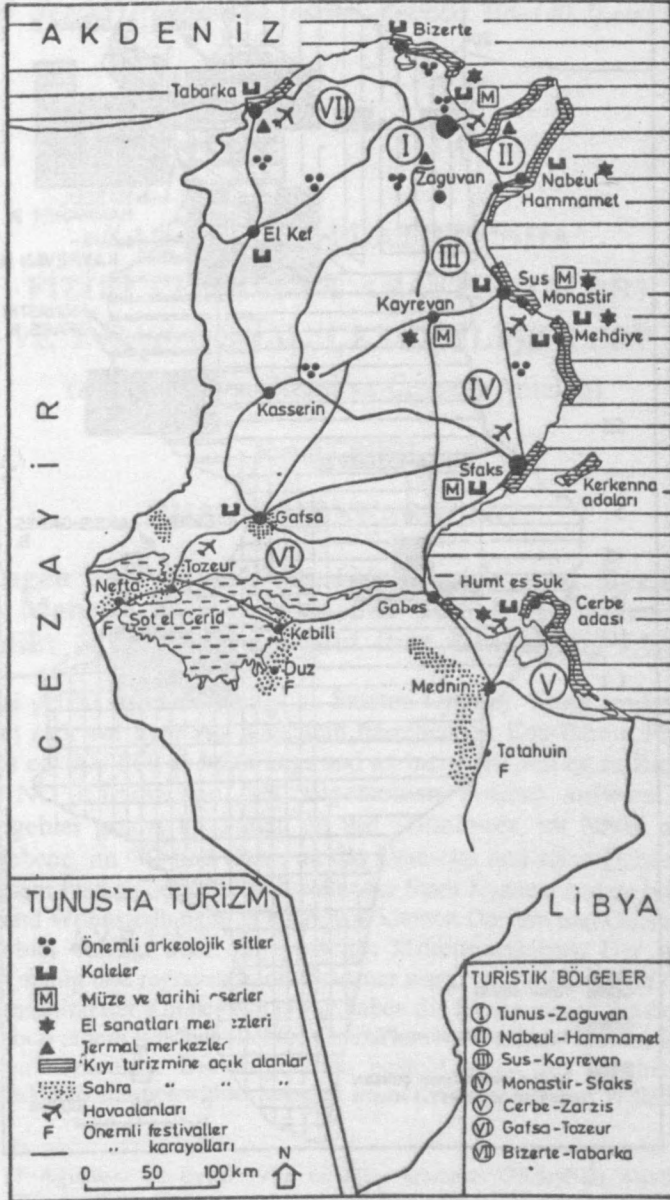
CHAPOUTOT, J.: "Tourisme-Alternative à l'aménagement en Tunisie". Revue d'Economie Régionale et Urbaine (RERU), 4. Bordeaux, 1990.

HÔTEL ET TRAVEL BOOK, Guide de l'Hôtellerie et des voyages en Tunisie. Tunis, 1988.

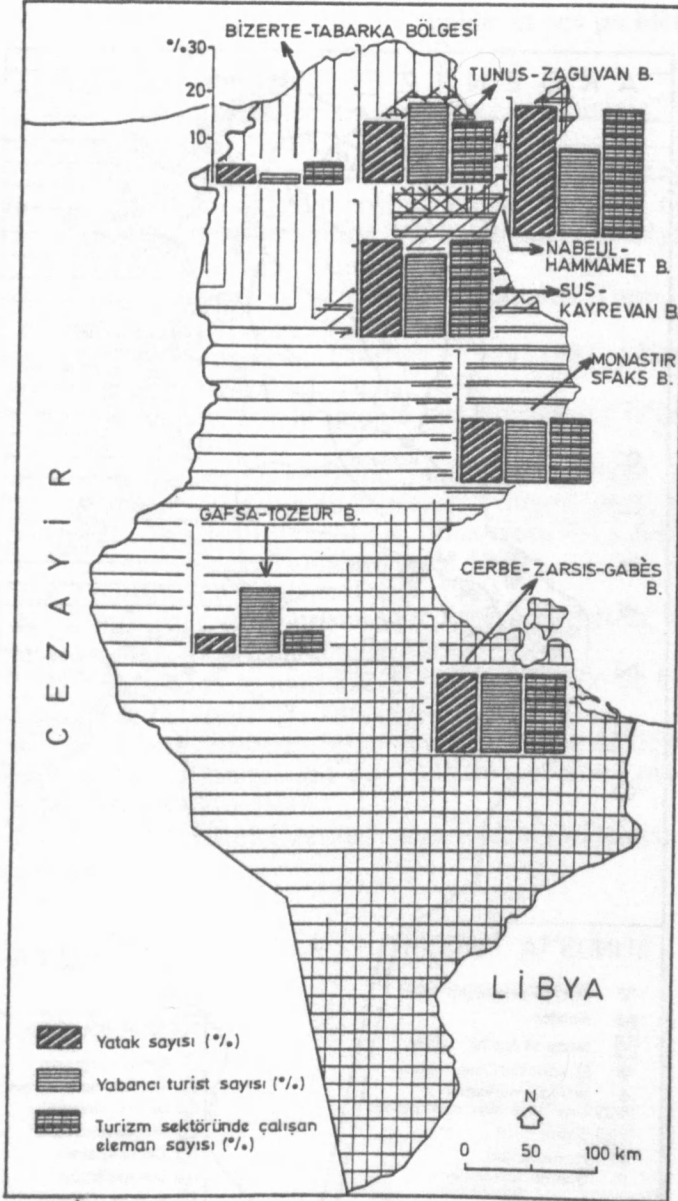
INFO-TOURISTIQUE : Novembre 90, Mars 91, Avril 91, Juin 91. Tunis.

- JEDIDI, M.: "L'expansion du tourisme en Tunisie et ses problèmes". *Revue Tunisienne de Géographie*. Tunis, 1990.
- LA GAZETTE DU SUD. Septembre 1990.
- MIOSSEC, J.M. : "La croissance du tourisme en Tunisie". *Information Géographique*, 4. Paris, 1973.
- MIOSSEC, J.M.: "Tourism in national and regional planning : Tunisian experience". *International Symposium on Architecture of Tourism in the Mediterranean*. 13-20 Octobre 1991. İstanbul, Antalya.
- OMJET : *Méditerranée-Tourisme*. Tunis, 1990.
- ONTT : *Réalités et Perspectives du Tourisme Tunisien*. Tunis, 1971.
- ONTT : *Le Tourisme en Tunisie*. Tunis, 1971.
- ONTT : *Le Tourisme Tunisien en Chiffres : 1979, 1981, 1989, 1990*.
- ONTT : *Le Tourisme dans le Sud*. Tunis, 1982.
- ONTT : *Rapport: Enquête sur la qualité des prestations hôtelières. Basse saison 90*. Tunis, 1990.
- ONTT : *Le VIII ème Plan. Le tourisme, rapport de synthèse*. Tunis, 1990.
- PASKOFF, R.: "Plages et tourisme en Tunisie". *Symposium de la Commission du Tourisme et des Loisirs de l'UGI, Sous-Nord 9-13 Juin 1987*.
- ROUILLE, P.: *Le Tourisme en Tunisie*. Tunis, 1970.
- SAHLI, M.: *Le Tourisme en Tunisie*. Tunis, 1990.
- SETHOM, N.: *L'influence du tourisme sur l'économie et la vie régionales dans le zone de Nabeul-Hammamet*. Tunis, 1979.
- SETHOM, N.: *L'industrie et le tourisme en Tunisie. Etude de Géographie du Développement (Livre I, II)*. Tunis, 1987.
- SMAOUI, A.: "Tourisme Tunisien bilan et perspectives de développement". *Symposium de la Commission du Tourisme et des Loisirs de l'UGI, Sousse-Nord 9-13 Juin 1987*.
- SOYKAN, F.: "Tunus Turizmi Üzerine". *Ege Coğrafya Dergisi*, 7. s. 89-115 İzmir, 1994.

Tunus'ta Turizmin Bugünkü Durumu Ve Etkileri



Şekil 1 : Tunus'ta turizm.



Şekil 2 : Tunus'ta turistik bölgelere göre turizmin dağılımı (1990).